

A szőlő-és bortermelés története

A szőlőtermesztés kialakulása és elterjedése

- Transzkaukázia (mai Törökország, Irán, Örményország területe)
- Ligeti szőlő (*Vitis sylvestris*) termesztésbe vétele kb. 6000 évvel ezelőtt

Kerti szőlő (*Vitis vinifera*) kialakulása

- Mezopotámia, Palesztína és Perzsia: fejlett szőlő- és borkultúra
 - A szőlőtermesztés további útja:
 - ▶ Észak-Afrika partvidéke Gibraltárig (főként oázisokban)
 - ▶ Kis-Ázsia-Balkán-félsziget, Itália, Nyugat-Európa országai
 - ▶ Közép-Ázsia, Türkmenisztán, Tadszikisztán, Afganisztán: csemege- és mazsolaszőlőfajták
 - ▶ Kína, India, Japán

Ókori szőlő-bortermelés

- Egyiptom: a szőlőtermesztés és borfogyasztás általánossá válik

Ókori sírok és piramisok feltárásai ► "mazsolaszőlő áldozat"

- Görög birodalom: i.e. 3. évezred: Dionüszosz mítosz

Teofrasztoz korabeli szakirodalmi, Homérosz eposzai

Szőlőtermesztés és borászat fejlesztése tapasztalati úton

- Római birodalom: a görög gyarmatosítók terjesztették el a szőlőt i.e. 8. században Itáliában és Galliában

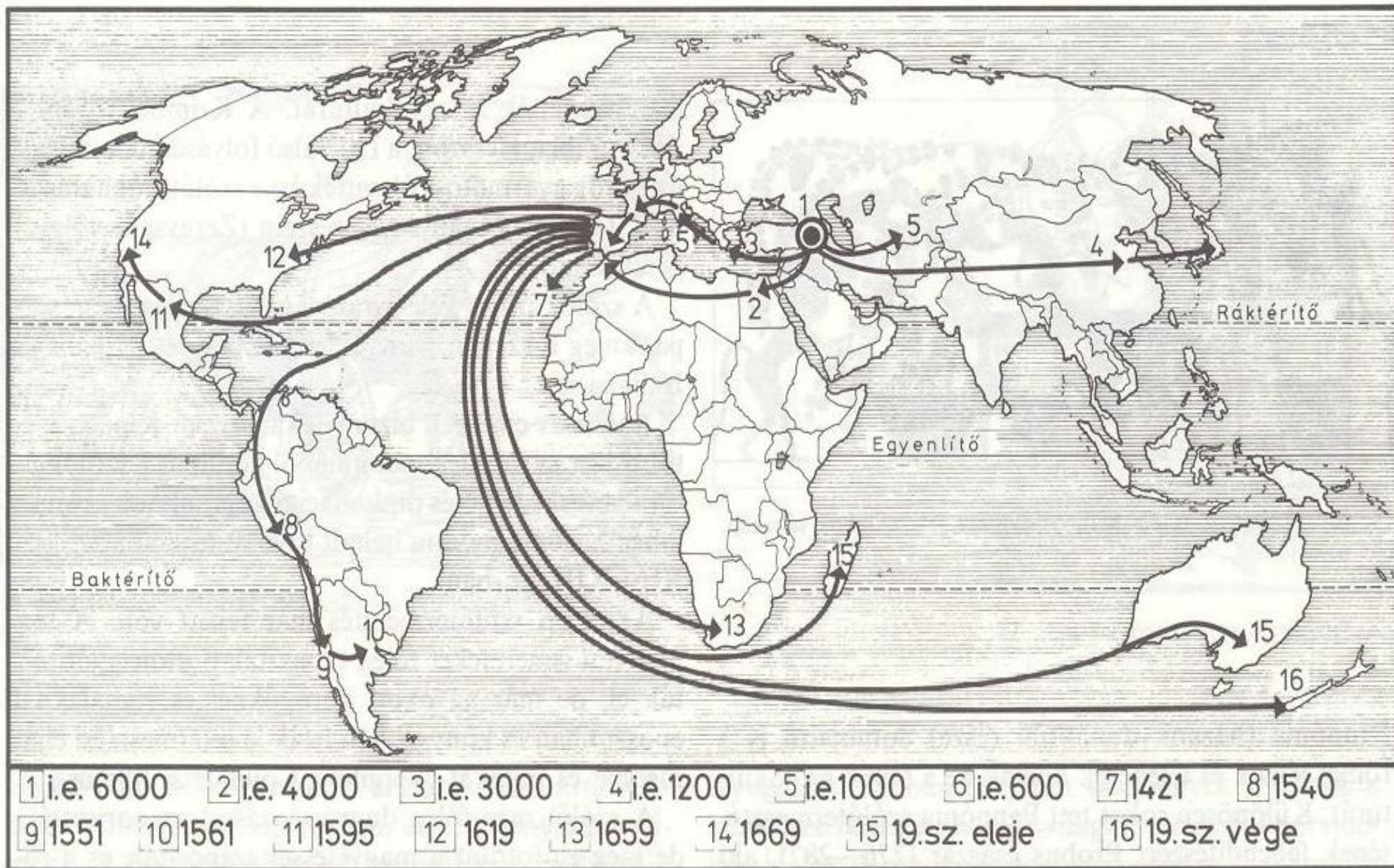
Columella, Vergilius és Plinius szakkönyvei

római hódítások: Rajna és Mosel völgye, Gallia, Pannónia

Ókori szőlő-bortermelés

- A városok és falvak határában a legjobb kitettségű hegyoldalakra telepítettek
 - Elkerített szőlőskertek
- Bor- és csemegeszőlőfajták elkülönítése, bővülő fajtaszelekció
 - Szaporítási módok: magvetés, dugványozás, oltás
 - lugasművelés, fej-, bak- és combművelések elterjedése
 - Szüretelés: fonott kosarak
- Borok erjesztése agyag, kő- vagy fémedényekben, amforákban
 - Az első fahordókat a rómaiak készítették
 - Borok szállítása börtömlőkben és amforákban

A szőlő elterjedése a világon

13. ábra A *Vitis vinifera* L. és termesztésének elterjedése a Földön

Szőlő-bortermelés a középkorban

- **A kereszténységgel és a feudalizmussal együtt terjedt a szőlő és a bor**
 - **Fontos bevételi forrás az egyházak és a földesurak számára**
 - **Kolostorok, városok és kastélyok környékére települt ültetvények**
- **Legfontosabb elterjedési terület: Itália, Franciaország, Spanyolország
Görögország, Magyarország, Németország**
- **Mohamedán vallású területek: csemegeszőlő-termesztés fellendülése**
 - **Borkereskedelem fellendülése**
 - **A kénezés elterjedése a borászatban**
 - **Arab szőlőkultúra Afrika északi partvidékén**
 - **A szőlő- és a bor elterjedése Madeira és a Kanári- szigeteken**

Újvilági szőlőtermesztés

- **Amerika felfedezése a szőlő elterjedését és a borkultúra rohamos fejlődése**
 - **Elsőként Dél-Amerikában: Peru (1550) – Chile - Argentína**
 - **Észak Amerika: Mexikó (1595)-Kalifornia (1669) –Oregon**
 - **Észak-Amerika keleti része (főként Virginia) : helyi Vitis fajok**

A behozott európai fajok termesztése a filoxéra miatt meghiúsult

- **Dél-Afrika (1659)**
- **Ausztrália (1780)**
- **Észak-Európa: üvegházi szőlőtermesztés: Hollandia, Anglia, Belgium**
 - **Oroszország: fagyűrő Vitis fajok termesztésbe vétele**

Kártevők és kórokozók a XIX. században

- A XIX. század második felére kialakult a világ jelenlegi szőlőterülete
- Az Amerikából behurcolt kórokozók és a filoxéra megjelenése jelentős gondokat okoztak
 - ✓ Lisztharmat: 1845-Anglia, 1850: Franciaország, 1853: Franciaország
 - ✓ Filoxéra: 1860: Franciaország, 1875: Magyarország

Védekezési módok:

- szénkénegezés
 - elárasztás
 - immunis homoktalajra való ültetés
 - szőlő oltása ellenálló alanyokra
- ✓ Peronoszpóra: 1878: Franciaország, 1880: Magyarország

Ebben az időben válik általánossá a szőlészeti kutatás és a nemesítés

A magyar szőlőtermesztés története

Szőlőtermesztés a honfoglalás előtt

- **Etruszk és kelta leletek a Dunántúlon**
- **Pannónia szőlőtermesztésének fellendülése**
 - **Probus császár: i. sz. 3. század**
 - **Népvándorlások:**
 - **hunok és avarok is termesztettek szőlőt a mai Magyarország területén**
 - **Frank birodalom: Dunántúlon**
 - **Szarmaták: Tokaj-Hegyalja**
 - **Dákok: Erdély**

Szőlőtermesztés a középkorban

- A magyarok már a honfoglalás előtt is termesztettek szőlőt (Etelköz, Levédia)
 - Kárpát-medence: szláv földművelők és nyugati hittérítők
 - Árpád-házi uralkodók: kiterjedt szőlő- és borkultúra
 - ▼
 - Egyházi birtokok a fontosabb városok környékén
 - A bor az államnak komoly bevételi forrássá vált
 - IV. Béla: olasz telepések Észak-Magyarországon,
-bortized alóli felmentés a telepítések fellendítéséhez
- Anjou királyok: kiterjedt borkereskedelem ► Csehország, Lengyelország,
Németország
- Zsigmond király: német borkivitel fellendítése, borbehozatali tilalom
 - Mátyás: ugarterületek betelepítése adómentességért
 - kiemelkedő borvidékek: Szerémség, Erdély, Balaton, Buda
 - borfogyasztás fokozódik a járványok miatt

A török hódoltság hatásai

- A mohácsi vészt követően a magyarok szőlő- és bortermelés hosszú időre visszaesett

- Tokaji bor ismertté válása ► késői szüret, speciális borkészítési eljárások

- XVII. század közepe: aszúkészítés kefelesztése

- XIV. Lajos: „Vinum regnum, rex vinorum”

- A mohamedán vallás nem tiltotta a csemegeszőlőfajták termesztését

Török mazsola, Genuai zamatos

- Az el nem foglalt területeken tovább fejlődött a szőlő- és borkultúra

- Kadarka és a vörösborkészítés elterjesztése

Törökök elől északra menekülő rácok (szerbek) hatására

Szekszárd, Buda és Eger váltak ismertté vörösboraikról

18. század

- Rákóczi szabadságharc: jelentős bormennyiséget szállítottak a kuruc seregeknek
 - II. Rákóczi Ferenc saját, Tokaj-hegyaljai birtokairól származó jövedelmét is felhasználta a harcok finanszírozására
 - Kiterjedt szabályozás a szőlő- és bortermelésre
 - Tokaj-hegyaljára külföldi, főként görög borkereskedők telepedtek le
 - Mária Terézia: kezdetben pozitív intézkedések:
 - francia szőlővesszők behozatala
 - dézsma eltörlése Tokaj-hegyalján
 - Vámpolitikája jelentős terheket rótt a magyar szőlőtermesztekre
 - Az alföldi futóhomok terjedését a szőlőtelepítésekkel igyekeztek ellensúlyozni
 - Széchenyi István: kritika a magyar borok kezelésével kapcsolatban
- ▼
- A pesti Nemzeti Kaszinó pincéjét mintapincévé kívánta fejleszteni

Reformkor és szabadságharc

- Széchenyi István: kritika a magyar borok kezelésével kapcsolatban

A pesti Nemzeti Kaszinó pincéjét mintapincévé kívánta fejleszteni

- Schams Ferenc: Ungarns Weinbau (1831) ► a magyar borvidékek átfogó monográfiája

- Szőlőfajta gyűjtemény kialakítása Budán

- Gyürki Antal: Szőlészeti és Borászati közlemények (1857): az első magyar nyelvű szakfolyóirat

- Entz Ferenc: Vincellér- és Kertészképző Gyakorlati Tanintézet (1860)

- Keleti Károly: statisztikai felmérés a hazai szőlőültetvényekről (1860-1873)

- teljes szőlőterület: 435 ezer ha
- bormennyiség: 5-8 millió ha
- 58,4 % fehérbor, 41,6% vörösbor + siller

Szőlőtermesztésünk a filoxéravész előtt

- szabálytalan telepítés, 10000-20000 tőke/ha
 - talaj felásása a telepítés előtt
 - forgatás a XIX. század második felétől
- simavessző, vagy gyökeres dugvány, bujtás
- Alacsony (főként fej) művelés támasz nélkül, rövid csapos metszéssel
 - növényvédelem nem jellemző
 - istállótrágya alkalmazása
 - talajművelés: 3-5 kapálás évente
- Kevert fajtaállomány, főként pontuszi fajtákkal:
 - Mézesfehér, Dinka, Piros szlankamenka, Szerémi zöld, Gohér, Kadarka stb.
 - Kevés nyugati fajta: Szürkebarát, Ottonel muskotály, Olasz rizling

Filoxéravész és hatásai

- Filoxéra: 1875 (Pancsova)
- 1897-ig a teljes szőlőterület több, mint fele (230 ezer ha) elpusztult
 - Állami intézkedések a fertőzések megfékezésére
 - Megoldások:
 - szénkénegezés,
 - elárasztás,
 - immunis homokra ültetés,
 - direkttermő fajták
 - alanyra való oltás
- 1896. évi V. törvénycikk ► szőlőfelújítási törvény (Darányi Ignác)
 - Oltványtermesztés ösztönzése,
 - Borvidékekre engedélyezett minőségi fajták
- Szőlészeti Kísérleti Állomás megalapítása
 - Homoki szőlőültetvények térhódítása

További jellemzők a XIX. Század végén

- Peronoszpóra (1880)

Istvánffy és Pálinkás kutatásai

- Bordói lé alkalmazása általánossá vált
 -
 - Étkezési szőlő területe növekszik
 - Az alanytermesztés általánossá válik
- Direkttermő fajták felhasználása a gyors rekonstrukcióhoz
- Csemegeszőlő nemesítés (Mathiász János, Stark Adolf)

Szőlő-bortemelés a két világháború között

- I. világháború: jelentős szakmai és pénzügyi válság
- Trianoni békeszerződés (1920): a szőlőterületek 1/3-a kerül határainkon kívülre
 - ▼
 - Fogyasztás visszaesése
 - Túltermelési válság
 - 1923. évi XIII. tc.:
 - szőlő csak a más növények számára nem alkalmas területeken termeszthető
 - direkttermők telepítésének megtiltása
 - 30-as évek: kereskedelem fokozódása
 - Csemegeszőlő-területek részaránya növekedett

Szőlő-bortemelés a II. világháborút követően

- **Előregedő ültetvények és hordóállomány**
 - **Hegyközségek kialakítása**
- **Direkttermők kivágása a „történelmi” borvidékeken 1950-ig**
- **1949: Államosítások kezdete, hegyközségek megszüntetése**
- **Állami gazdaságok és Termelő szövetkezetek kialakítása**
 - ▼
 - Pénzügyi problémák, mintegy 50ezer ha szőlő kivágása**
- **1956-tól: átszervezés, beszolgáltatás megszüntetése**
 - **Legfontosabb borvidékek „korszerűsítése”**
 - **Új fajták és termesztéstechnológiák alkalmazása**
 - **Állami támogatás a telepítésekre a 60-as években**
 - **Háztáji gazdaságok kialakulása a 70-es években**